

ՀԱՎՈՐ ՔՅՈՍԵՅԱՆ

Բանասիրական գիտությունների թեկնածու

ԵՊԻՓԱՆ ԿԻՊՐԱՅՈՒՄ. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՎԱԾԱԾՆԻՆ ՆՎԻՐՎԱԾ ՆԵՐԲՈՂԻ ՀԱՅԵՐԵՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Տիեզերական եկեղեցու երևելի երախտավորներից մեկն է այս հեղինակը (315-403), որի աստվածաբանական ժառանգությունը կարևոր և հաճախարարելի է ի խնդիր եկեղեցու պատմության, դավանական, մեկնաբանական մտքի հետազոտման: Նվազ կարևոր չեն մատենագրական այն միավորները, որոնք նպաստամատույց են աստվածախոսական ավանդույթի ուսումնասիրության համար: Այդպիսիներից են ճառերն ու ներբողները, որոնք պատկանելի թիվ են կազմում Ա. Նվիրվածի ժառանգության մեջ: Խնդրո առարկա ներբողը Տիրամորը նվիրված՝ հեղինակի բազմաթիվ երկերից մեկն է:

Ներբողի հունարեն բնագիրը (Τὸς ἐκλογμπούτας μαρμαρυγὰς τῆς θεοτόκου...) արժանացել է մեկից ավելի հրատարակությունների¹: Հայերեն թարգմանությունը հրատարակվում է առաջին անգամ:

Նոր Հայկազյան բառարանի հեղինակներն իրենց ձեռքի տակ են ունեցել այս ներբողը և ըստ մեկնայի զգալաբարձր նրա հարուստ բառագանձը²: Սակայն քանի որ, ինչպես երևում է. ներբողը պարունակող վեցնեոիկյան ձեռագրում բացակայել են և այլուստ ևս անհայտ են եղել «եամբածայն» (փի. «Ներածայն»), «ամենամատ», «որոտատեսակ» («որոտատեսիկ»), «ամուսնափորձ» բառերը, դրանք բնականաբար տեղ չեն գտել բառարանում:

Թարգմանությունն, աննշան շեղումներով, համաձայն և համընթաց է հունարեն բնագրի՝ բացառությամբ «ΟΘεν και τήν πόλιν /ερουσαλήμ καταλαμβάντες, χρώσεται ἀπ' αὐτῶν ὁ ἀσκήρ... ἵνα τοῦτων ἐρωτωντων παρὰ τῶν ἀπιστων ἱερῶν, λανερων γένηται πᾶσι τὸ οὐρανὸν και τῆς μυστήριον»³ («Ուստի եւ ի Բաղաֆն Երուսաղէմ հասնալ վրդովեցան, քանզի ծածկեցաւ ի

¹ Տե՛ս P. Petavius, S. P. N. Epiphaniï Opera, t. II. Parisiis, 1622, p. 291-300, G. Dindorf, Epiphaniï ep. Constantiæ opera, t. IV, 2, Lipsæ, 1862, p. 46-59, Migne, PG, t. 43, col. 485-501.

Մատենագիտական տեղեկություններն ըստ Bibliotheca Hagiographica Graeca (= Subsidia Hagiographica, 8a), t. III, p. 166 (№ 1143):

Հայտնի են նաև ներբողի դպրերեն, ասորերեն, արաբերեն և սլավոներեն թարգմանությունները. M. Geerard, Clavis Patrum Graecorum, v. II, Ab Athanasio ad Chrysostomum, Brépols-Turnout, 1974, 335 (№ 3771):

² Տե՛ս «թոնիր», «նրածայն», «նախալստեան», «որովայնագեաց», «աներկրագործելի», «շահագեաց», «ոխիմ» բառոհ տակ. «Նոր բառգիրք հայկազեան լեզուի» (ՆԲՀ), Վեցնեոիկ, 1838, 1837, հտ. Ա, 141, 629, 818, 1008, հտ. Բ, 392, 535, 688:

³ Migne, PG, t. 43, col. 500 B-D.

նոցան է աստղն: [Եւ է՞ր վասն յ զի հարցանելն նոցա զանհաւան քահանայսն՝ յայտնի ամենեցուն լիցի խորհուրդն]՝ բառերի միջև ընկած հատվածի, որ բացակայում է հայերեն թարգմանության մեջ: Բացը լրացված է «Եւ է՞ր վասն» հարցական արտահայտությամբ:

Ելնելով ներքոդի հայերեն թարգմանության լիզվառնական առանձնահատկություններից՝ հեթադրելի է, որ թարգմանությունն իրականացվել է և դարձում: Ներքոդում Աստվածածնին հատկորոշող որակումներն ու արտահայտություններն ընտանի, հոգեբուխ դրսևորումն են Տիրամոր Ոկատմամբ հղած այն խոնարհ պաշտումի, որ Արևելաբիստոնեական միտքը կարողացավ բյուրեղացնել հայտնութեանական պարզությամբ: Տիրամորը նվիրված այս և սրա մեջն երկերի հայերեն թարգմանության շնորհիվ նորոգվում է կենդանի կապը սրբազան ավանդույթի հետ: Դեռ ավելին, այդ ավանդներն իր մեջ անթեղած հայրախոսական աստվածաբանության նվաճումները ոչ միայն մատչելի են դառնում հայ ընթերցողին, այլև զգալիորեն նպաստում է այն Եկեղեցու մարիամաբանության զորացմանը: Հատկանշական է այն իրողությունը, որ այս ներքոդից մի հատված (տե՛ս տարընթերցում 93-108), իբրև դավանական տեսակետից կարևոր վկայություն, հյուրընկալվել է Ս. Գրիգոր Տաթևացու Ոսկեփորիկում⁴:

Ներքոդը հրատարակվում է համաձայն Մաշտոցի անվան Մատենադարանի թիվ 993 (թ. 37թ-40ա), 3772 (թ. 72թ-79թ) ձեռագրերի:

A = 993

ժամանակ՝ 1456 թ.: Վայդ՝ վերին նորավան: Գրիկ՝ Մատթեոս: Մաղկոդ՝ Եսայի: Ստացող՝ Թադեոս, Ստեփանոս եղբայրներ: Թեքք՝ 769: Նյութ՝ բուղբ: Գրություն՝ երկայուն: Գիր՝ բոլորգիր:

B = 3772

ժամանակ՝ ժե դար: Գրիկ՝ Ստեփանոս, Թումա սարկավագ: Ստացող՝ Թամբա, Վահրամ մահտեսի, Հովհաննես: Թեքք՝ 527: Նյութ՝ բուղբ: Գրություն՝ երկայուն: Գիր՝ բոլորգիր⁵:

Արքայն Եպիփանու Կիպրացույ եպիսկոպոսի Գովեստ ի սուրբ Աստուածածին եւ միշտ Կոյսն Մարիամ

Զքահաւորեալ Աստուծածնին¹ նառազայթս, զանաւոր անհասանելի զարուբիւնն երկնից սքանչացումն եւ բնութեան² երկրի խորհուրդ կամեցայ³ ես՝ տառապեալս ի կատարեալագոյն միտս, որ ի սրտի իմում ի ներքս խալտացեալ

⁴ «Գրիք որ կոչի Ոսկեփորիկ՝ արարեալ սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի Տաթևացույն...», Կ. Պոլիս, 1746, էջ 351-352:

⁵ Մատենագիտական տեղեկություններն ըստ Յուզակ ձեռագրաց Մաշտոցի անվան Մատենադարանի, հտ. Ա. Կառմեյրի, Օ. Եզանյան, Ա. Զեթունյան, Փ. Անթրյան, խմբագրությամբ՝ Լ. Խաչիկյանի, Ա. Մնացականյանի, Երևան, 1985, էջ 454-455, 1080: M. van Esbroeck, U. Zanetti, Le manuscrit Érévan 993, - "Revue des Études Arménienes. Nouvelle série, t. XII, 1977, p. 131 (թիվ 22):

խորհուրդը ի խորագոյն յատակս բարձրագոյն տեսութիւնս կամեցեալ սխալեցեալս,
դողումն դժնդակ եւ երկիւղ բազում ըմբռնեաց զիս, սիրելիք: Քանզի յիշատակ
սարսուռի⁵ տեսութեան դողացուցանէ զանձն իմ եւ զգայարան սիրտս ոչ նուազա-
զոյն տանջէ, այլ զաւրաւորագոյն⁶ չարչարէ, քանզի հարկէ զմիտս մեծութեանս
յիշատակ⁷ որպէս անհասանելի խորհրդոց⁸ զասելն ոչ զաւրելով: Քանզի Ե՛վ ոք⁹
բաւական է զայսպիսի խորհուրդ պատմել կամ Ե՛ր բերան բարբառիցի.
«Ժածկեցաւ»¹⁰ ասելն ոչ զաւրեմ:

Բայց այժմ համարձակեցայց խաւսել վասն Աստուածածնին, որպէս եւ¹¹ հասու
լինիմ, եւ դարձեալ երկնջիւմ¹² ոչ ունելով լեզու արժանապէս ասել զմեծամեծսն, զի
նորածայն¹³ եւ¹⁴ ծանրալեզու¹⁵ որպէ՛ս¹⁶ ասացից վասն մեծանուն եւ սուրբ
ամուսնափորձին եւ Աստուածածնի Կուսին Մարիամու Մար Տեառն: Վասն որոյ
ոչ դիւրապէս խաւսի լեզու մարդոյ¹⁴, քանզի նորածայն առ այս եւ ամփոփի
շաղկով¹⁵ ոչ արժանապէս ուսանել¹⁶: Քանզի սա եւ զերկնային զաւրութիւնսն
ընդաստացայց, զի զարմացան ամենայն¹⁶ զարի¹⁷ Հրեշտակք, Իշխանութիւնք,
Աթոռք, Տէրութիւնք, Քերտվրէք, Սերտվրէք եւ ամենայն դասք զուարթնոցն
երկիւղել եւ դողութեամբ մեծաւ¹⁸ ըմբռնեալք: Քանզի տեսանէին ի վերայ երկրի
զայն¹⁹, որ յերկինս էր, եւ սարսէին: Տեսանէին զկայսն երկին եւ Աթոռ եւ ահիւ
ըմբռնեալք լինէին: Տեսանէին զանսկիզբն յԱթոռ²⁰ քերտվրէական եւ յարգանդ
Կուսին եւ սարսէին: Ո՛վ հրանելի Արամատ²¹, ուստի բուսաւ ծաղիկն Յեսսեա: Վասն
որոյ մարգարէն նսայի, որպէս ծիծառն հնչելով երեղէն լեզուաւն բարբառեցաւ²²,
«Յարիցէ գաւազան յարմատոյն Յեսսեա եւ հլցէ ծաղիկն յարմատոյ անտի եւ
հանգիցէ ի վերայ նորա հոգի երկիւղի Աստուծոյ»^{1*}: Քանզի յարմատոյն Յեսսեա
էր Դաւիթ արիայ եւ ի ցեղէ²³ Ռաբայ էր սուրբ Կոյսն, սուրբն սրբոց²⁴ արանց
դուստր, որոյ ծնաւղին Յովակիմ եւ Աննա, որք եւ²⁵ Աստուծոյ հաճոյ եղին ի
կենդանութեան իւրեանց, որք եւ պտուղ այսպիսի բուսուցին զսուրբն Մարիամ,
տաճար Աստուծոյ միանգամայն եւ Մայր: Բայց Յովակիմ եւ Աննա եւ Մարիամ
երեբհանցն²⁶ յայնպէս²⁷ սպասաւորեցին նորորդութեան: Քանզի Յովակիմ թարգ-
մանի Պատրաստութիւն Տեառն, զի ի նմանէ պատրաստեցաւ տաճար Տեառն սուրբ
Կոյսին: Եւ Աննա դարձեալ որպէս²⁹ Շնորհք թարգմանի, քանզի Շնորհք առին
Յովակիմ եւ Աննա ի ձեռն աղաթիցն եւ զայնպիսի սուրբ Կոյս ստացան, զի
Յովակիմ ի լերինն յաղաթս կայր³⁰ եւ Աննա՝ ի դրախտին իւրում³¹: Եւ յորժամ
յղացաւ Աննայ, ծնաւ նրկին³¹, եւ Աթոռ քերտվրէական զսուրբ Կոյսն Մարիամ:
Քանզի սա նրկինք³² եւ Աթոռ եւ Տաճար գտանի, զի Մարիամ կոչի Տիրուհի այլ³⁴
եւ՝ Յայս, քանզի զՏէրն ծնաւ՝ զյոյսն ամենայն աշխարհի զՔրիստոս: Թարգմանի
դարձեալ Մարիամ Զմուռ ծովային, որ ասի վասն անմահութեան, զի համդերձեալ
էր զանմահութեան մարգարիտն ծնանիլ ի ծովու, այսինքն՝ յաշխարհի, քանզի ծով
ասէ միանգամայն զարշխահս³⁵, որում Կոյսն³⁶ զխաղաղութիւն ալեացն

1* Եսայի ԺԼ 1-3:

* Աննայի եղութեան այս պարագաների մասիմ պատմվում է հետևյալ պարականոնում.
«Պատմութիւն յղութեան եւ ծննդեան սուրբ Աստուածածնին յՅովակիմայ եւ
յԱննայէ, որ առնառաք երեշտակապետից» տե՛ս Մաշտոցի անվան Մատենադարան, ձեռ.
2890, ք. 180ա-182բ, տե՛ս նաև «Անկանոն գիրք Նոր Կտակարանաց», Վեներկի, 1898,
էջ 284-285:

պարգևեաց՝ զնաւահանգիստն խաղաղութեան ծնանելով զՔրիստոս³⁷։ Եւ մանաւանդ եւս³⁸ դարձեալ պարկեշտ³⁹ աղքատն Մարիամու⁴⁰ երանելի անունն լուսաւորեալ⁴¹։ Բանգի լուսաւորեցաւ յՈրդւոյն Աստուծոյ եւ լուսաւորեաց զհաւատացեալս զծագս երկրի յերրորդութիւն Սուրբ. Բանգի⁴² երրորդութեան հարսն է պարկեշտ եւ⁴³ սուրբ Կոյսն Մարիամ, ամենառաքինի⁴⁴, աշխարհի զարդն, առ որ Գաբրիէլ եկեալ⁴⁵ ասէր. «Ուրախ լիւր, բերկրեալ. Տէր ընդ քեզ»^{2*}։ Յուշ արար Գաբրիէլ եւ Հայր յերկնից առհաւատչեա զՍուրբ⁴⁶ Հոգին առաքեաց։ Խաւսեցաւ զԿոյսն սուրբ միածին Որդւոյն Աստուծոյ, երկնային հարսն, զոր Հայր սրբեաց եւ Որդի բնակեաց եւ Հոգին հովանաւորեաց, Բանգի հարսն եւ առաքատ Տեառն եւ ի նմանէ ելանէ Փնայն Քրիստոս։ Կուսական զգեստն, ըստ մարգարէին Դաւթայ երգաւորութեան, «Թարեւու եդ զխորան իւր եւ ինքն որպէս փեսայ. զի ելանէ յառաքատէ իւրմէ»^{3*}։ Ո՛վ փեսայի փափագումն զյոյժ պարկեշտն զիւր աղախին եւ զհարսն խաւսեցաւ մայր Գաբրիէլ առիթ եղիւ Կուսին երկնից եւ երկիր միանգամայն մերձեցուցանելով զիւր սփանչելիսն, որում մարգարէին յայտնապէս քարոզեցին՝ զհարսանեացն կարգ պատմելով։ Որպէ՛ս կոյս երկնաւոր գտանի հարսն միանգամայն եւ մայր զառ ի հարսանեաց ընծայս առեալ զՍուրբ Հոգին, իսկ վարձանս՝ զերկինս միանգամայն եւ զդրախտն։ Կամէր այնուհետեւ տեսանել Կոյսն, որում փափագէր եւ ասէր։ Ո՛ւր է փեսայն, որում գեղեցկութեանն ցանկամ⁴⁷։ Ո՛ւր է գեղն, որ Բանգ քարեգական ցանկալի է աննառելի փառաւ⁴⁸։ Ո՛ւր է անշէն լոյսն, որում փափագեալ խնդրեմ։ Ո՛ւր է արեգակն, զորոյ զննանչն հայցէի։ Ո՛ւր է սերովքէից քնարն։ Ո՛ւր է քնովքէից անքուն ակն Քրիստոս։ Ո՛ւր է երեշտակացն երկրպագելի⁴⁹, զոր Գաբրիէլ գուշակեաց։ Ո՛ւր է միայնն միայնոյ միածին Որդին Հաւր⁵⁰, զոր Կոյսն սիրով խանդաղատէր⁵¹ միանգամայն, եւ հայցելով ողջունէր։ Առ որ Գաբրիէլ եկեալ ասէր.

Ուրախ լիւր, բերկրեալ, Տէր ընդ քեզ։

Ուրախ լիւր, բերկրեալ, ուրախութիւն անսպառ, սուրբ Կոյս։

Ուրախ լիւր, բերկրեալ, ջառագգեաց Կոյս՝ անշէն մառաքայթ պայծառացեալ Բանգ քարեգակն⁵¹։

Ուրախ լիւր, բերկրեալ՝ քաղում առաքինութեամբ քարոզարեալ⁵²։

Ուրախ լիւր, բերկրեալ, անդէն արեգականն պայծառագոյն լոյս։

Ուրախ լիւր, բերկրեալ, իմանալի կարթին կեր, Բանգի կարթեր ի քեզ⁵³

Աստուածութիւնն։

Ուրախ լիւր, բերկրեալ, իմանալի փառացն տապանակ։

Ուրախ լիւր, բերկրեալ, սափոր ոսկի՝ զերկնային մանանայն ունելով⁵⁴։

Ուրախ լիւր, բերկրեալ, որ քաղցրութեամբ մշտնջենաբուղիս աղբերն չծարաւիս յագեցուցիր։

Ուրախ լիւր, բերկրեալ, իմանալի ծով գերկնային մարգարիտն ունելով զՔրիստոս։

Ուրախ լիւր, բերկրեալ, պայծառ երկինք՝ զանտանելին ամենեցուն ի քեզ տանելով զՔրիստոսն։

2* Ղուկ. Ա. 28։

3* Սաղ. ԺԸ 6։

Ուրախ լեր, բերկրեալ, ֆերովքեանման⁵⁵ փայլուն Աթոռ Աստուածութեան:

Ուրախ լեր, բերկրեալ, պայծառ երկին, զանտանելի երկնի եւ երկրի ունելով գործիստոս⁵⁶:

Ուրախ լեր, բերկրեալ, որ գերկինս պարունակելով եւ գլխատուածն անտանելի է քեզ տարեալ եւ ոչ նեղեցար:

Ուրախ լեր, բերկրեալ, սիւնատեսիլ ամպ՝ գլխատուած ունելով, որ յանապատի աշխարհիս⁵⁷ առաջնորդեաց մեզ ի կեանս⁵⁸:

Ուրախ լեր, բերկրեալ, լուսափայլ հորոյ Աստուածութեան անկիզբի ընդունարան:

Ձի՞նչ ասացից եւ կամ զի՞նչ խաւեցայց, որպէ՞ս հրանցից զամենարմատ փառսն, քանզի⁵⁹ քայց միայն ըստ Աստուծոյ Աստուած գեր ի վերոյ ամենեցուն է, քանզի գեղեցկագոյն քան գերովքեան եւ գերովքեան եւ քան զամենայն զաւրս հրեշտակաց բնաւորեցաւ, առ որ⁶⁰ մարդկային լեզու ոչ կարէ⁶¹ քաւական լինել ի⁶² գովութիւն, բռնի թէ եւ ոչ հրեշտակաց⁶³, քանզի եւ նոքա արեւնութիւն եւ հրգս եւ պատիւ[ս] եւ փառս մատուցանեն, այլ եւ ոչ այնպէս ըստ արժանաւորութեան⁶⁴ ասել կարացին, զի ուրախ լինէին հրեշտակք՝ որպէս թէ նոքա միայն ունիցին գլխատուած, որոց⁶⁵ ամենասուրբ Կոյս վերագոյն բնաւորեցաւ գլխատուած, որ յերկինս ի վերա երկրի⁶⁶ ծնանելով, զի այսպէս ձգեսցէ զզաւրս հրեշտակաց յերկիր⁶⁷ ընդ մարդկան, քանզի սա երկնի եւ երկրի միջնորդ եղեալ՝ միաբանութիւն արար:

Ո՛վ երանելի⁶⁸ Կոյսոյ, մաքուր աղանձի, երկնաւոր հարսն Մարիամ, որ եւ երկնեմ եւ Տաճար եւ Աթոռ⁶⁹ Աստուածութեան, որ գիտայական⁷⁰ արեգականն յերկնից յերկիր ծագեցեր գործիստոս⁷¹, երկնաւոր ամպ, որ զորոտումն Հոգւոյն Սրբոյ Ի քեզ ծածկեալ էր, աշխարհի լսելի արարեր⁷², որ գտնատարափ⁷³ Հոգւոյն Սրբոյ առ պտղաբերութիւն հաւատոյ ամենայն աշխարհի սրակեցեր⁷⁴:

Ուրախ լեր, բերկրեալ, դուռն երկնից, յաղագս որոյ մարգարէն աղաղակեաց ասելով. «Ահա դուռն փակեալ, ոչ ոք, ոչ ոք մտցէ ընդ նա եւ ոչ ոք ելցէ, քայց միայն Տէր Աստուած Իսրայելի»⁷⁵: Եւ եդիցի դուռն փակեալ առաջնորդին, վասնզի Ինքն կոչեցի առաջնորդ⁷⁶ եւ ի նա յուսասցին ամենայն հեթանոսք⁷⁷:

Յաղագս այս դրաւ⁷⁸ եւ յերգս երգոցն յայտնարար մեզ եւ հաւաստարար զանունն ասէ՝ աղաղակելով իմաստունն. «Պարտեզ փակեալ, աղբեր կնքեալ»⁷⁹, քանզի⁸⁰ փակեալ եւ կնքեալ մնաց ի կուսութեան սուրբ եւ պարկեշտ աղբիւն Մարիամ:

Ո՛վ լուսաւոր ամպ, որ զմշտնեցնաւորն գլխատուած Բանն [ունիս]: Վասն⁸¹ որոյ մեծածայն ասեր նսայի. «Ահաւասիկ Տէր նստեալ ի թիթիւ ամպ եկեացէ նգիպտոս»⁸²:

Անտաշելի լեռն, որ զապառած⁸³ վէմն ունիս գործիստոս: Յաղագս որոյ իմաստնագոյնն Դանիէլ ասաց. «Հատաւ վէմն առանց ձեռնի»⁸⁴, այսինքն՝ առանց առն զհաստատուն⁸⁵ վէմն ծնաւ գործիստոս Կոյսն Մարիամ⁸⁶:

Անշարադրելի տանար, որ գերկնային վէմն ունիս գործիստոս⁸⁷:

4* Երգ Դ 12:

5* Նսայի ԺԹ 1:

6* Դան. Բ 34:

Որոտառեսակ⁸¹ ամպ, որ գիպյալն է ճերմա որովայնագգեստ կրես: Եւ վկայէ բանիս իմում աստուածեղէն⁸² Գիրն ասելով. «Որովայն էո շեղջ ցորենոյ՝ ցանկեալ շուշանաւ⁸³»^{7*}:

Աներկրագործի անդաստուն⁸⁷, որ զրանն որպէս զեատ ցորենոյ ընկալեալ եւ զորայն ի վեր անեցուցեալ⁸⁶:

Իմանալի թոնիր, որ զեւրն եւ զհացն կենաց ունիս:

Սուրբ Մայր Փրկչին, որ զԲանն Աստուած⁸⁸ ի էէն մարմնացեալ ծնար, առ որ եսայի ասէ. «Ահա Կոյս յղասցի եւ ծնցի Որդի եւ կոչեսցեն զանունն նորա իմանուել»^{8*}. այսինքն՝ ընդ մեզ Աստուած:

Ո՛վ Կոյս անարատ⁹⁰ սուրբ Մայր⁹¹ Տեառն⁹²:

Ո՛վ⁹³ երջանիկ հարսն անբաժանելի Սուրբ Երրորդութեանն:

«Երանելի ես դու ի կանայս», որ ծնար յերկրի որպէս տղա զյառաջ քան զյաւիտեանսն Աստուած:

«Երանելի ես դու ի կանայս» ամենեցունցն Ստեղծչի եւ Նախալստեան Բանին Աստուծոյ Մայր յերկրի:

«Երանելիս ես դու ի կանայս». զորոյ ի ստեանցդ դիեցաւ, որ կերակրէ զամենայն:

«Երանելի ես դու ի կանայս», որ այժմ ծնար զերբեմն Ստեղծաւորն ի հոգոյ զԱդամ ի դրախտին:

Երանելի ես Աստուածածին սուրբ Կոյս Մարիամ, քանզի Աստուածածին ես, որ զմարմնացեալ Բանն Աստուած առ ի էէն ծնար:

Աստուածածին ես, որ միայն միայնում զՄիածին Որդին Աստուծոյ ծնար:

Աստուածածին ես, որ զԲանն Աստուած ի կերպարանս ծառայի յղացար:

Աստուածածին ես, զի զԱստուած Բանն ընկալեալ մարմնացեալ ծնար՝ ոչ առժամանակեա Աստուած ծնար. այլ՝ զյաւիտեանականն, որ յառաջ քան զգեզ եւ զամենայն էր:

Անսպի տշխար, որ զգառն Քրիստոս ծնար⁹⁴:

Երինջ անփորձ լծոյ ամուսնութեան⁹⁵, որ զնշմարիտ որքն զՔրիստոս ծնար⁹⁶:

Իմանալի սեղան հաւատոյ⁹⁷, որ զհացն կենաց պարգեւեցեր աշխարհի:

Ջի՛ւնչ⁹⁸ ասացից կամ զի՛ւնչ խաւսեցայց. զիա՛րդ⁹⁹ երանեցից զսորա զամենարմատ փառս, զի յաղագս սորին յայտնիկ կուսի ի ճեռն մարգարէին ասէ Աստուած. «Ի էէն ելցէ ինձ իշխան Իսրայէլի, եւ ելք նորա ի սկզբանէ աւուրցն յաւիտեանից ծնցի»¹⁰⁰, եւ մնացորդ հղթարց նորա դարձցին առ որդիսն Իսրայելի: Եւ կացցէ եւ տեսցէ եւ հովուեսցէ զեաւտ իւր զաւրութեամբ Տեառն^{9*}:

Ո՛վ սուրբ Կոյս յաւիտեանական լուսոյն անապական¹⁰² Մայր լուսոյ¹⁰³, որ լուսաւորեաց յերկինս եւ զգարս¹⁰⁴ հրեշտակաց,

Լուսոյ¹⁰⁵, որ լուսաւորեաց զսերովքէսն անպատում,

Լուսոյ, որ լուսաւորեաց պայծառ¹⁰⁶ ջանիւք հառապայթից զարեգակն,

Լոյս¹⁰⁷, որ լուսաւորեաց զտիեզերս Սուրբ Երրորդութեամբն,

7* Երգ. է 2:

8* Եսայի է 14:

9* Միքիա ե 2-4, Մտք. Բ 6:

Լոյս, որ ասաց. «Ես լոյս յաշխարհ եկի»^{10*},

Լոյս, որ վերացաւ եւ լուսաւորեաց գերկինս եւ գերկիրս ամենայն¹⁰³,

Ո՛վ ամենասուրբ Կոյս, որ ընդաւտարացուցէր գգիւորութիւնս¹⁰⁹ հրեշտակաց, քանզի աւտար¹¹⁰ սփանչելիք ի յերկինս¹¹¹, զի «կին զարեգակն զիւրեալ արկեալ է»^{11*},

Զարմանք¹¹² սփանչելիք ի յերկինս, կին եւ զլոյս ի գիրկս բարձեալ բերէ,

Զարմանք սփանչելիք ի յերկինս, կնոջ Որդի եւ յաւիտենիցն Հայր զոյ,

Զարմանք սփանչելիք ի յերկինս, Կուսի առագաստ՝ փնայ ունելով զՔրիստոս զԱստուած եւ Որդի Աստուծոյ,

Զարմանք¹¹³ սփանչելիք ի յերկինս, Կուսի Տղայ, Տէր բնաւորեալ հրեշտակաց¹¹⁴,

Ո՛վ ամենասուրբ Կոյս, Մայր Փրկչին, որ զանակզբեականն ծնար զՔրիստոս զՀաւր աթոռակից Որդին զհամագոյ¹¹⁵ Սուրբ Հոգւոյն զյառաջն քան զյաւիտեանս հանդերձ հարք եւ Սուրբ Հոգւոյն, որ գերկինս բանիւ խոնարհեցոյց¹¹⁶,

Ով ամենասուրբ Կոյս, որ զհուր Աստուածութեան անկիզբար¹¹⁷ որպէս իմանալի մարեմի ունիս¹¹⁸,

Իմանալի թոնիր¹¹⁹, որ զհուր եւ զհաց կենաց շերմ ի կերակուր աշխարհի շնորհեցեիր¹²⁰, «Առեմ, կերայք, այս է մարմին իմ որ վասն ձեր եւ քաղցաց բաշխի ի քաւութիւն եւ ի թողութիւն մեղաց»^{12*},

Փարթամ¹²¹ է կուսական սեղանս ո՛վ սիրելիք, ամենաբարի կերակրովք առ ի վայելումն տիեզերաց, որ զլուսաւոր ճրագն, որ փայլէ յերկինս եւ յերկրի, կրեաց զՔրիստոս¹²², առ որ մարգարէն Զաքարիա ասաց. «Ահա աշտանակ եւ ջուս ի վերա նորա»^{13*}: Զոր¹²³ եւ Դաւիթ արեւմտեական բերանով¹²⁴ գոչէ¹²⁵, «Յրագ ոսից իմաց քան Քո եւ լոյս տայ շաւղաց իմոց»¹²⁶ 14*:

Ո՛վ կուսական աշտանակ¹²⁷ զանանցանելի լոյսն պայծառագոյն քան զարեգակն ունելով:

Ո՛վ կուսական աշտանակ, որ զանտանելի¹²⁸ հրոյն զբաց ի լուսաւորութիւն տիեզերաց տարար¹²⁹,

Ո՛վ լուսեղէն աշտանակ¹³⁰, որ զխաւարն հալածեցեիր եւ զլոյսն նշուլցուցեիր¹³¹,

Ո՛վ կուսական աշտանակ, որ եւ հրեշտակաց ցլաւիտեանականն շնորհեցեիր զլոյս¹³²,

Ո՛վ կուսական աշտանակ, որ զհուրն եւ զձէքն անորոշաբար բերես ի լուսաւորութիւն¹³³,

Ո՛վ կուսական աշտանակ, որ զերեւելուսեան հուրն¹³⁴ աննուագելի ի համագոյց ի քարճութեցն Աթոռոյն առեալ ի լուսաւորութիւն տիեզերաց նահանջեցուցեիր¹³⁵,

Ո՛վ կուսական աշտանակ, յաղագս որոյ ի ձեռն մարգարէին ասաց Աստուած. «Անդ ծագեցից եղջիր ի Դաւիթ, պատրաստ արարից գերագ Աւծելոյ իմոյ»^{15*}:

10* Յովհ. ԺԲ 48:

11* Յայտ. ԺԲ 1:

12* Մտք. ԻԶ 28:

13* Զաք. Դ 2:

14* Աղմ. ՃԺԸ 105:

15* Աղմ. ՃԼԱ 17:

Ո՛վ արժուճական¹³⁶ թագ, որ զմարգարտատեսիլ եւ զծանրագին անճն ունելով զՔրիստոս, ով արժուճական ծիրանիդ, որ զերկնի եւ զերկրի զթագաւորն զգեցուցեր զՔրիստոս զտնաւորիական մարմնոյն զծիրանական զգեստն, որ անարատ ֆրիստոնէից հաւատքն փայլեն¹³⁷:

Անհասանելի Գիր^{137ա}, որ զՈրդի եւ զԲան Հաւր ընթերցար աշխարհի¹³⁸,

«Երանելիս ես դու ի կանայս», որ զմարմնացեալն ի Քէն զԲանն Աստուած ծնար¹³⁹.

Բան՝ զՈրդի Հաւր¹⁴⁰,

Բան՝ նախալաիտեանցն¹⁴¹ Աստուած,

Բան՝ զանսկիզբն եւ զմշտնջենաւորն,

Բան՝ զեանգոյնն¹⁴² եւ զանբաժանելին ի Հաւրէ եւ ի Սուրբ Հոգւոյն,

Բան, որ հանդերձ Հարբ¹⁴³ եւ Սուրբ Հոգւովն երկրպագի եւ փառաւորի:

Բան՝ զաթոռակիցն Հաւր,

Բան՝ զնստեալն ի վերայ ֆերովքէից¹⁴⁵,

Բան, զոր չորէկերպեան¹⁴⁶ կենդանիքն փառաբանեն¹⁴⁷ ասելով. «Սուրբ, Սուրբ, Սուրբ Տէր Սաբաւովք. լի եց երկինք եւ երկիր փառաւ քո¹⁴⁸»^{16*},

Բան¹⁴⁹, որ զերեշտակս արար,

Բան, որ զԻշխանութիւն եւ զՊետութիւնս արար¹⁵⁰:

Բան, որ զերկինս ձգեաց եւ զերկիրս հաստատեաց,

Բան՝ զճշմարիտն Աստուած՝ զՅիսուս Քրիստոս, զՏէրն մեր, զոր ծնար ամենասուրբ Կոյս եւ յետ ծննդեանն մնալով Կոյս: Ով¹⁵¹ ամենասուրբ Կոյս, որ զմարգարիտն ծնար եւ զթագաւորական պսակն երևցեցեր¹⁵²:

Ո՛վ երջանիկ¹⁵³ Կոյս¹⁵⁴, որ ի բազում¹⁵⁵ ծաղկանց դրախտին զաշխարհ անուշահոտութեամբ լցուցեր,

Շուշան անսպի¹⁵⁶, սուրբ Կոյս, որ զանթառամ զվարդն ծնար զՔրիստոս¹⁵⁷,

Այգի նշմարութեան՝ բազմաբեր եւ անկթելի կուսութեամբ, որ ոչ բաժակեալ րեցար եւ ոչ կուգարեցեցեր զհասեալ ողկոյզն Քրիստոս,

Ջի՛արդ շառաւելեցուցեր¹⁵⁸ զնա, աղե՛, հաւանցեց զմեզ, ո՛վ սուրբ Կոյս,

Ջի՛արդ Մայր Աստուծոյ եղեր¹⁶⁰ յերկրի՝ զնախալաիտեան Բանն Հաւր ընկալեալ յորովայնի:

Կոյս՝ անշաղախ եղէ բնակեցելոյն յիս Բանին Աստուծոյ, անփորձ հարսանեաց զեմամնուէլն յանապական արգանդի կրեցի, նմանեալ ֆերովքեական աթոռոց գտայ: Եւ յիճէն Բանն Հաւր մարմին եղեւ, անսկիզբն Աստուած եւ անտեսանելի տեսարար եւ տնաւորինարար յիճէն մարդացաւ՝ զփորձառն ոչ գիտելով՝ զնախալաիտեանականն Աստուած ծնայ Յիսուս Քրիստոս: Եւ այժմ Յոյս եմ յետ ծնանելոյս, մաքրագոյն քան զառաջիկան ոչ որպէս ամենայն կին, քանզի անմահն եմ իմն եւ նոցայն, որ առ ի մէնջ եմ իրքս ոչ զիտաց բնութիւն մարդոյ զիմ ծննդեանն աւրինակ, քայց միայն բնակեալն յիս Աստուածորդին Աստուծոյ Քրիստոս¹⁶²:

Ո՛վ սուրբ Կոյս սոսկալի սպաս եկեղեցւոյ մեծի հանդիպեալ խորերդոյ, փահեանայ կոչեմ զԿոյսս, միանգամայն եւ՝ սեղան, որ զհացն երկնային րեբելով յիճեան զՔրիստոս հո մեզ ի թողութիւն մեղաց:

Ո՛վ որովայն անշաղախ, որ զծիրն երկնից ունիս¹⁶⁴ եւ զանտանելիմ Աստուած ի քեզ տարեալ կրեցեր.

Ո՛վ որովայն լայնագոյն քան զերկինս, որ զԱստուած ոչ նեղեցար¹⁶⁵:

Ո՛վ որովայն, եւթնաշրջանակ երկին եւ եւս¹⁶⁶ մեծագոյն քան զնա հանդիպելով.

Ո՛վ որովայն քարճարգոյն քան զեւթն երկինս եւ լայնագոյն.

Ո՛վ որովայն ութերորդ երկին եւթն հաստատութեանցն վերագոյն.

Ո՛վ որովայն եւթնալոյս շնորհ, որ զանանցանելի լոյսն ունիս զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս¹⁶⁷: Զի՞նչ ասացից եւ կամ զի՞նչ խաւսեցայց վասն պարկեշտ եւ սուրբ Կուսիս, քաղճանքս¹⁶⁸ քարշեն զիս առ ի յասել յաղագս Աստուածածնիս եւ երկիւղ ունի զիս առ ի լնուլ. միտքս կոչէ զիս եւ երկիւղս ի քաց մղէ. ումն ձգէ զիս եւ ումն յետս առնու: Եւ վասնզի պաշարեալ եմ յերկոցունց՝ պատեհագոյն եղիցի ինձ խաւսել յաղագս մեծանուն Կուսիս: Քանզի ասեմ զսա երկին եւ աթոռ, միանգամայն եւ խաչ, վասնզի, զսուրբ գիրկս իւր տարածեալ, կրեաց զՏէրն:

Ո՛վ աթոռ բերովրեակամ եւ խաչատեսակ երկին, յաղագս որոյ ի ձեռն գրոց յերկինս կարկառիմ եւ տեսանեմ զսա երկրպագեալ ի հրեշտակաց: Ուստի նախ Գարրիէլ ողջունէր զԿոյսն ասելով¹⁶⁹.

«Ուրախ լեր, բերկրեալ, Տէր ընդ քեզ»¹⁷⁰:

Ուրախ լեր, բերկրեալ, պայծառ երկին,

Ուրախ լեր, բերկրեալ, որ զփայլատակեալ արեգակնն ունիս զՔրիստոս յերկինս՝ պայծառ քանիւք եւ նառագայթիւք:

Անբովրէ քաղմաչեայ¹⁷⁰ եղեւ մեծանուն¹⁷¹ սուրբ Կոյս¹⁷²՝ անհասանելի տեսութեան անիմանալի իմն ծածկոյթ: Վասն տնաւրինական մարմնոյն գտաւ զերազանցեալ քան զանբովրէս՝ եւ զփրովրէս, քանզի նոքա ի քաց քառնան՝ ոչ կարացեալ¹⁷³ հայել առ իմանալի^{173a} հուր^{173b} Աստուածութեան: Իսկ սա հստակ¹⁷⁴ աչաւ հայեցեալ¹⁷⁵ գոյ ընդ անհասանելի եւ ընդ անփուն ակն Քրիստոս, որում փափագէր սիրով եւ համբուրէր զՈրդին: Զիմուորութիւնք հրեշտակաց պատուանդան ընդ ոտիւք Փրկչին անկանէին, զի տեսանել եւ հպել չհանդուրժէին: Իսկ սա շրթունս ի շրթունս մերձեցուցանելով համբուրէր զանհասանելին¹⁷⁶:

Ո՛վ սուրբ¹⁷⁷ Կոյս՝ անհասանելի¹⁷⁸ խորհրդոյ բերաւդ մեզ զարմանս, որ երեքադճեան հաւատ քարոզեցեր տիեզերաց: Վերագոյն քան զհրեշտակս եղեւ Կոյսս եւ մեծագոյն քան զանբովրէսն եւ զփրովրէսն հանոյ եղեւ քաղաւորիմ Քրիստոսի որպէս արժանաւոր Մայր եւ Աղախին պատուեցաւ յԱստուծոյ:

Սուրբ Մայր անշաղախ, որ զյառաջ քան զքեզն ծնար զՔրիստոս, որ տասց. «Յառաջ քան զլինելն Արքամու եմ ես»¹⁸⁰: Որ զգարայրն փառաւորեաց եւ զմտւորն մեծարեաց, քանզի Կոյս եւ Մայր եւ այր զծիրն երկնից ունելով զանտանելիմ Աստուած բերէին յինքեանս երեք՝ հաւաստեալ նորադրութեան սպասաւորելով: Յորժամ Կոյսն անախտաբար զՏէրն երկնի եւ երկրի ծնեալ ի մատր հոյ յայրին, յայնժամ եւ պարուց հրեշտակաց զԿոյսն շրջապատեալ գոչէին ասելով. «Փառք ի քարճունս Աստուծոյ եւ յերկիր խաղաղութիւն եւ մարդկան

17 * Ղուկ. Ա 28:

18 * Յովհ. Ը 58:

հանութիւն»^{19*}: Ուստի եւ հովիւի բացաւթեայ՝ զայսպիսի փառաբանութիւնս ի հրեշտակացն լուեալ յաղագս Փրկչին եւ փութով ընթացեալ՝ երկրպագեցին Լուսոյն. եւ տար սքանչումն տեսին ամէն, զԱղայիին Տեառն, Մայր Նորին եւ զերկրային Կոյսն, երկմային Հարսն: Վասնզի սա Հարսն եւ առագաստ եւ Մայր յայրին երեսեցաւ. յորժամ զի լոյսն Քրիստոս ծնաւ ըստ մարգարեական բանին նսայեա, եթէ՝ «Մանուկն ծնաւ մեզ, Որդի եւ տուաւ մեզ, որոյ իշխանութիւն Իւր ի վերայ ուսոյ Իւրոյ, եւ անուն կոչի նմա Հրեշտակ մեծի խորհրդոյ, Աստուած, Հզաւր, Իշխան խաղաղութեան, Հայր հանդերձեաց աշխարհին»^{20*}:

Իսկ ապա ասէ յետ այսորիկ. «Մոգք արեւելից լուսաւոր աստեղէ առաջնորդեալ՝ եկին յերկրպագութիւն ծնիցելոյն ի Բեթղեհմ: Ուստի եւ ի քաղաքն եղուսաղէմ՝ հասեալ վրդովեցան քանզի ծածկեցաւ ի նոցանէ աստղն: Եւ է՞ր վասնզի հարցանելն նոցա զանհաւան քահանայսն յայտնի ամենեցուն լիցի խորհուրդն: Ուստի եւ զկնի դիտելոյն ամենեցունց յայտնի դարձեալ աստղն մոգուցն մինչեւ եկեալ եկաց ի վերայ մանկանց յայրին, մանաւանդ թէ յերկինս, քանզի ուր Քրիստոս է, անդ երկինք եւ, վասնզի այրն երկինք երեսեցաւ յերկրի: Իսկ նոցա տեսեալ զաստղն՝ մանաւանդ զՔրիստոս, խնդային խնդութիւն մեծ: Եւ խոնարհեալ երկրպագեցին, եւ հանեալ ոսկի, եւ կնդրուկ, եւ զմուռ մատուցին. ոսկի՝ որպէս թագաւորի, կնդրուկ՝ որպէս Աստուծոյ եւ զմուռ՝ որպէս անմահի, մանաւանդ թէ՝ որպէս թաղումն ընդունողի ընծայեցին ամենեցուն Արարչի եւ Ստեղծողի Քրիստոսի, զոր ծնաւ երկնային Հարսն Մարիամ երկին եւ Աթոռ Աստուածութեան եւ տաճար անպատում սպաս դրախտին: Հրեշտակք Եւայի մեղադրէին, քայց այժմ զՄարիամ փառաւորէին»^{19*}.

Որ զսկարութիւն^{20*} կանանց շուրջանակի փառաւորեաց,

Որ զկործանեալն Եւայ կանգնեաց եւ զդրախտն երաց ի ձեռն աւագակին, դարձեալ զԱղամ եմոյծ անդրէն,

Ի ձեռն քո միջնորմ ցանկոյն քակեցաւ եւ թշնամութիւն լուծաւ,

Ով սուրբ Կոյս Աստուածածին ի ձեռն քո երկնաւոր խաղաղութիւն Յիսուս Քրիստոս տիեզերաց շնորհեցաւ,

Ի ձեռն քո մարդիկք հրեշտակք եղեն,

Ի ձեռն քո սիրելիք եւ ծառայք որդիք Աստուծոյ կոչեցան,

Ի ձեռն քո ծառայակիցք հրեշտակաց մարդիկ արժանաւորեցան լինել,

Ի ձեռն քո գիտութիւն երկնաւոր եւ փառաբանութիւն յերկրէ յերկինս առաքի,

Ի ձեռն քո համարձակութիւն մարդիկ յերկինս առ Բարձրեալն ընկալան,

Ի ձեռն քո Խաչ ծագեաց ընդ ամենայն երկիր, յորում Որդին քո խաչեցաւ,

Ի ձեռն քո մահ կոխեալ լինի եւ դժոխք աւար հարկանի,

Ի ձեռն քո կուտք կործանեցան եւ գիտութիւն երկնաւոր գտաւ,

Ի ձեռն քո զՄիածին Որդին Աստուծոյ ծանեալ, զոր ծնար ամենասուրբ Կոյս զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս, զոր ամենայն հրեշտակք արեւմեն ընդ նոսին եւ ազգք մարդկան երկրպագեն ասելով՝ անսկիզբն Հայր, անսկիզբն Որդի, անսկիզբն Հոգի Սուրբ. Երրորդութիւն անբաժանելի համագոյ, որում փառք յաւիտեանս»^{21*}:

19 * Ղուկ. Բ 14:

20 * Նսայի Թ 8:

Տարրերը ցուվներ

Խորագիր. *Ե Հիկեկերորդ աուրն երանելոյն Եպիփանու Եպիսկոպոսի ասացեալ գովեստ Աստուածածինին:*

Անագիր. 1 *Ա* աստուծային (Θεός, θεῖχος) *փխ.* Աստուածածին (Θεοτόκος) 2 *Բ* քնակութեան: 3 *Ե* կամեցեալ: 4 *Ա* քարճրագոյն միտս զքարճրագոյն տեսութեան բերել սփանչելիս *փխ.* կատարելագոյն... զսփանչելեացս: 5 *Ա* սառստալի: 6 *Բ* հաղորագոյն: 7 *Ա* մեծութիւն տեսութեանս *փխ.* մեծութեանս յիշատակ: 8 *Բ* խորհրդոյ: 9 *Ե* Զի ո՞վ է *փխ.* Քանգի...ոք: 10 ծածկի: 11 *Ա* չիք եւ: 11ա *ԱԲ* համրաճայն *փխ.* նրբաճայն (դրել ենք ըստ վենետիկյան ձեռագրի [ՆԲԸ, Ա, 1008], որը համերաշխ է հունարեն բնագրին. ἰτχνόθαυος): 12 *Ա* չիք եմ: 13 *Բ* զի այսպէս *փխ.* որպէս: 14 *Ե* լեզու մարդո խոսի: 15 *Ա* առնել զասելն *փխ.* ուսանել: 16 *Բ* զարմացոյց *փխ.* ընդոստացոյց, զի զարմացան ամենայն: 17 *Ա* չիք զարք: 18 *Բ* չիք մեծաւ: 19 *Ե* զնոյն *փխ.* զայն: 20 *Ե* յԱթոռոյ: 21 *Ա* Մարիամ *փխ.* Արմատ: 22 *Բ* բարբառի: 23 *Ա* գեղէն *փխ.* ցեղէ: 24 *Ե* սուրբ: 25 *Ե* չիք եւ: 26 *Ա* երեքին: 27 *Բ* չիք Ե յայտնապէս: 28 *Ե* Պատրաստութիւն Տեառն թարգմանի: 29 *Բ* զարձեալ *փխ.* որպէս: 30 *Ե* աղաւթեր *փխ.* յաղաւթո կայր: 31 *Ե* երկին ծնաւ: 32 *Ե* երկին: 33 *Ե* չիք այլ: 34 *Ե* Դարձեալ Մարիամ թարգմանչի: 35 *Ա* զմիանգամայն աշխարհս: 36 *Ե* չիք Կոյսն: 37 *Ե* գՔրիստոս նաւահանգիստն: 38 *Ե* չիք եւս: 39 *Ա* չիք պարկեշտ: 40 *Ե* Մարիամայ: 41 *Ա* թարգմանի Լուսաւոր իմ անուն: 42 *Ա* քանգի *փխ.* քանգի... եւ: 43 *Ե* չիք պարկեշտ եւ: 44 *Ե* ամենայնիւ առաքիցին: 45 *Ա* չիք եկեալ: 46 *Ե* *Ա* զՍուրբ: 47 *Ե* վայելչութեան բաղձամ *փխ.* գեղեցկութեանն ցանկամ: 48 *Ե* պայծառագոյն է գեղեցկութիւնն *փխ.* ցանկալի է... փառաւ: 49 *Ա* երկրպագուին: 50 *Ե* չիք Հաւր: 51 *Ա* փափագէր *փխ.* խանդաղատէր: 51ա *ԱԲ* չիք անշէշ...զարեգակն (դրել ենք ըստ վենետիկյան ձեռագրի [ՆԲԸ, Բ 668], որը համերաշխ է հունարեն բնագրին. τὸ ἄσβεστον τοῦ ἡλίου λαμπρότερον θάς): 52 *Ե* Ուրախ լեր... զարդարեալ... ջահագեցաց Կոյս: 53 *Ե* ի քեզ կարթի: 54 *Ե* ունելով Մանանայն: 55 *Ե* քրոյքեակեան բնութեան *փխ.* քրոյքեակեան: 56 *Ա* չիք Ուրախ լեր... գՔրիստոս: 57 *Ե* երկրի: 58 *Ա* առաջնորդէ *փխ.* առաջնորդէ մեզի կեանս: 59-60 *Ե* չիք քանգի... առ օր: 61 *Ե* լինին *փխ.* կարէ: 62 *Ե* առ ի *փխ.* լինել ի: 63 *Ե* չիք թուի... երեշտակաց: 64 *Ե* այլ ոչ արժանապէս *փխ.* այլ եւ... արժանաւորութեան: 65 *Ե* առ որ *փխ.* օրաց: 66 *Ա* ի յերկրի *փխ.* ի վերա երկրի: 67 *Ա* չիք յերկիր: 68 *Ե* ամենասուրբ *փխ.* երանելի: 69 *Ե* Աթոռ եւ Տեառ: 70 *Ե* զփայլակն յերկնից յերկիր ունելով գՔո: Լուսաւոր ամպ, որ զամենալոյսն երկնից զփայլակն ծագեցեր գՔրիստոս *փխ.* զփայլակն... գՔրիստոս: 71 *Ա* թափուցեալ, ենչեցուցեր աշխարհի *փխ.* ծածկեալ էր, աշխարհի լսելի արարեր: 72 *Ե* զանճրեւ *փխ.* զտեղատարափ: 73 *Ե* ցանցեր *փխ.* սրակցեր: 74 *Ա* միայն *փխ.* Իսրայէլի: 75 *Ե* առաջնորդ կոչեցի: 76 *Ա* հեթանոսք հուսացին: 77 *Ե* Վասն այսր Կուսի *փխ.* Յաղագս... դրան: 78 *Ե* միայն սուրբ եւ պարկեշտն Մարիամ զլուսաւոր աղաւնին յիմեան ունելով գՔրիստոս Աստուած առ որ *փխ.* քանգի... Վասն օրոյ: 80 *Ե* զանշարժելի *փխ.* զապառած: 81 *Ե* գեաւատոյ *փխ.* գեաւատուն: 82 *Ե* գՔրիստոս ծնանելով Կուսին *փխ.* ծնաւ... Մարիամ: 83 *Ե* չիք Անշարագրելի...

գՔրիստոս: 84 B Որոտատեսիլ փխ. Որոտատեսուակ: 85 B աստուածային: 86 B ցանկապատեալ շուշանանք: 87 B Անհողագործ երկիր: 88 A թուսուցեր զորոցն փխ. եւ զորացն... անցուցեալ: 89 B Հաւր փխ. Աստուած: 90 A անծանակ փխ. անարատ: 91 B Մայր սուրբ: 92 B Տեառն, երանելի եւ դու ի կանայս: 93-94 B երանելի եւ դու ի կանայս, յորոյ ստինս դիեաց, (Վեհեմտիկ. ձեռ. «զստինսդ դիեցաւ»։ ՆԲՀ, Ա. 623), որ դարմանէ զամենայն արարածս: Երանելի եւ դու ի կանայս Աստուածածին Կոյս, զի ոչ ժամանակեան Աստուած ծնար, այլ Աստուած մշտնջենաւոր, որ յառաջ քան զհեզ եւ զամենեսեան Աստուած եւ Տէր ի բէն մարմնացաւ: Անարատ մորեմի, որ զԳառն ծնար գՔրիստոս փխ. Ո՛վ... Քրիստոս ծնար: 95 B չիք լծոյ ամուսնութեան: 96 B որ զորքն ծնար փխ. որ զճշմարիտ... ծնար: 97 B եւաւատոյ սեղան: 98 A եւ զի՞նչ: 99 B որպէս: 100-101 B չիք ծնցի... Տեառն: 102 B չիք անապական: 103 B լուսոյն Մայր: 104 A զգաւրութիւնս փխ. եւ զգաւրս: 105 B չիք Լուսոյ: 106 B պայծառութեամբ: 107-108 A Լուսոյ, որ լուսաւորեաց զծագս տիեզերաց, Լուսոյ, որ համբարծաւն ի յերկինս եւ լուսաւորեաց զամենեսեան ի յերկինս եւ յերկրի փխ. Լոյս... ամենայն: 109 B զարմացուցեր զգաւրս: 110 A աւտար փխ. զարմանք: 111 B եւ փխ. ի: 112-113 A Աւտար փխ. Ջարմանք (եռուարեմ քնագրում Թմսթ [զարմանք] Έτερος-ի. ἄλλοτριος-ի [օտար] փոխարեմ): 114 B հրեշտակաց քնաւորեցաւ: 115 B զհամագոյակից: 116 B Հոգւոյն, որ զերկինս քանիւ կամարագործեաց զանմեկնելիմ յերորդութեանէն, որ միայնում յամենասուրբ երրորդութեան զհամագոյականն ծնար գՔրիստոս փխ. Հոգւոյն... քանիւ խոնարհեցայց: 117 B անբոցակեզ ի հեզ կրեցեր: 118 B մորեմոյն ունելով: 119 B եմոց փխ. թմիր: 120 B ջամբեցեր աշխարհի առ ի կերակուր ընծայելով: Վասն որոյ եւ Փրկիչն աշխարհի ասաց Քրիստոս փխ. չերբ... շնորհեցեր: 121-122 B Յաճախապէս կուսական ամեն առաքին ի սեղանս, ո՛վ սիրելիք, քաղում քարեաց պատեհառի առ վայելչութիւն աշխարհի պարգեւելով: Անարատ Կոյս եւ Մայր Քրիստոսի, որ զիմանալի արեգակնն, որ ծագեր ի յերկինս թուսուցեր ի յերկրի գՔրիստոս փխ. Փարթամ... գՔրիստոս: 123 B Մանաւանդ փխ. Ջոր: 124 B երգողական քարքառով փխ. արեւներգական քերամով: 125 B զնոյն քարքառի փխ. գոչէ: 126 B «Ճրագ ոտից իմոց եւ լոյս շաւղաց իմոց քանք քո»: 127 B աշտանակ կուսական: 128 B զանշէջ փխ. զանտանելի: 129 B աշխարհի ունելով փխ. տիեզերաց տարար: 130 B աշտանակ կուսական: 131 B որ վասն աշխարհի ցուցեր երագ եւ զիւարեալս լուսաւորեցեր փխ. որ ...նշուլացուցեր: 132 B ով աշտանակ կուսական, որ զխաւար հալածեցեր եւ զլոյս հաստատեցեր փխ. Ով... զլոյս: 133 B անտանելի առ ի լուսաւորութիւն մատուցեր փխ. Ով... լուսաւորութիւն: 134-135 B մի լոյս անշէջ համագոյական ի քարձր աթոռոյ առեալ առ ի լուսաւորութիւն աշխարհի ցուցեր փխ. հուրն... ճանաչեցուցեր: 136-7 A Մարիամ Կոյս, պսակ թագաւորական, որ զքաղաքին մարգարիտն ունիս գՔրիստոս, թագաւորական ծիրանի, որ զերկնի ու երկրի Թագաւորն զգեցուցեր՝ զտնարինական մարմնոյն զանաղս զգեստն, փխ. Ով արքունական... փայլեմ: 137 A ճամակ փխ. Գիրք: 138 B աշխարհս ընթերցար: 139 B Հաւր փխ. Աստուած: 140 B Հաւր Որդի: 141 B յառաջ քան զյաւիտեանս: 142 B համագոյական փխ. զհանգոյն: 143 B ընդ Հաւր փխ. հանդերձ Հարր: 144 A չիք եւ փառաւորի: 145 B որ ի քերովքէիցն նստի: 146-147 B քառակերպեան: 147 B արեւեմն փխ. փառաքանեմ: 148 B չիք ասելով... Բո: 149-150 A չիք Բան...արար:

151 A չի՞ մնալով... Ով: 152 B հիւսեր: 153 B ամենասուրբ փխ. երջանիկ: 154 A Կոյս, որ զերկնային փառսն շառաւոյնացուցեր: 155 A բազմութիւն փխ. բազում: 156 B անարատ փխ. անսպի: 157 B ծաղիկն ծնանելով զՔրիստոս փխ. զվարդն... Քրիստոս: 158 B չի՞ք բաժակեալ: 159 B Ողկուզաբեր երկիր, որ զանհոյաւանացեալ ողկոյզն բուսուցեր զՔրիստոս, զիարդ բուսուցեր փխ. ողկուզաբերեցեր... շառաւոյնացուցեր: 160 B անուանեցար ի վերա փխ. եղեր: 161-162 B Բան Հար յառաջ քան զյաւիտեանս ընկալար ի յղութիւն Կոյս անապական, տանար եղեր տապալկան, որ բնակեաց ի քեզ Բանն Աստուած՝ անփորձ ամուսնութեամբ զեմանուէլն յորովայնի կրեցեր եւ անապական արգանդի՝ միմեալ աթոռոյ քերովքեականի, յորում Բանն մարմին եղեալ անսկիզբ եւ աներեւոյթ էր: Եւ ել տնայինմարար, որ մարմնացաւ Աստուած՝ անփորձ ունելով զԳառն Աստուծոյ: Հիացմամբ, ասէ սուրբ Կոյսն, որ յառաջ քան զյաւիտեանս զՔրիստոս Աստուած ծնաւ, քանզի Կոյս եւ այժմ յետ ծննդեանն մաքրագոյն քան, որ յառաջն էի: Առանց ցաւոց ծնա՝ ոչ որպէս ամենայն կանայք, քանզի անմեղ է իմս եւ նոցայն՝ առ միմեանս իրք: Ոչ զիտաց մարդկային բնութիւն զիմ ծնունդս, բայց միայն, որ յիս միմեանս իրք: Ոչ զիտաց մարդկային բնութիւն զիմ ծնունդս, բայց միայն, որ յիս միմեանս իրք: Գնախալաւիտեան... Քրիստոս: 163 A չի՞ք սուրբ: 164 B քնակեցաւ Աստուած փխ. զնախալաւիտեան... Քրիստոս: 165 A Ո՛վ սուրբ Կոյս զերկինս շուրջ պարունակելով փխ. Ո՛վ որովայն... ունիս: 165 A նեղեցեր զքեզ քնակեալն Աստուած: 166 B Ով որովայն եւթնապարունակ եւ առաւել եւս փխ. Ով ... երկին եւ եւս: 166-167 B չի՞ք մեծագոյն... Քրիստոս: 168-169 B փափագս ձկնեցուցանէ զիս ասել վասն սուրբ Աստուածածնիս, երկիւղս արգելու զիս առ ի լոել, ոչ համարձակապէս ունել լեզու եւ ասել, միտքս յորդորեն, եւ դողումնս ի քաց դնէ, ոմն յառաջ քարշէ եւ ոմն ի վերջ ձգէ, եւ վասնզի նեղեալ եմ յերկոցունցս: Լաւագոյն է ինձ խաւսել վասն հռչակաւոր եւ սուրբ Կուսին: Քանզի ասեմ զսա երկին եւ Աթոռ միանգամայն եւ խաչ, քանզի սուրբ գիրկս սփռեալ զՏէրն ընկալաւ, որպէս Աթոռ քերովքեական, խաչատեսիլ երկնաւոր, վասնզի ի ձեռն գրոց յերկինս յառեալ տեսանեմ զսա եւ ի երեշտակաց երկրպագեալ: Ուստի եւ Գաբրիէլ ողջոյն Կուսին ասէ փխ. Բաղձամաւս... պսելով: 170 B չի՞ք բազմաչեայ: 171 B չի՞ք մեծանուն: 172-173 B սրբազան անուն եւ բազմատեսիլ անհասանելի զաւրութեան, որպէս ծածկոյթ իմանալի ի ձեռն տնայիննութեան մարմնոյն գտեալ քան զքերովքեան գեր ի վերոյ, քանզի նոքա գառնան՝ ոչ կարելով փխ. Կոյսս... կարացեալ: 173ա A ի փխ. ար իմանալի (իւր Աստուածութեան՝ σοφτόν πῶς τῷ Θεότῳ): 173բ B յոյս փխ. եւր: 174 A սաստկագոյն փխ. հստակ: 175-176 B եւելելով զանհասանելին Քրիստոս ցանկ համբուրելով ողջուներ: Ջարք հրեշտակաց ի ներքոյ անկանելով ոտից Փրկչին՝ ոչ տեսանելով եւ ոչ մերձեալ իշխելով: Եւ սորա շուրթն առ շուրթն մերձեցուցեալ զանհասանելին ողջուներ փխ. հայեցեալ... զանհասանելին: 177 A չի՞ք սուրբ: 178-179 B որ զանհասանելի խորհրդոց բերես զսանձացումն զերեւփափագելի զհաւատսն աշխարհի քարոզելով, հրեշտակաց վերագոյն եղեալ եւ մեծագոյն քան զքերովքեան: Ընդ որ հայելով արքայն Քրիստոս որպէս արժանաւոր Աղայիսն եւ Մայր պատուեալ յԱստուծոյ: Մեծ սքանչելի տեսանեմք, զաղայիսն Տեառն՝ Մայր Տեառն եւ զերկրաւոր Կոյսն՝ երկնաւոր Հարսն եւ առագաստ եւ Մայր երեւեցաւ յայրին, ուր յայնժամ զՄանուկն ծնաւ զՔրիստոս, քաղ մարգարէութեան ձայնին ծայեայ, թէ՛ «Մանուկ ծնաւ մեզ Որդի եւ տաւ մեզ»: Ո՛վ երկնաւոր Հարսն Մարիամ, որ եւ երկին եւ Աթոռ եւ Տանար Աստուածութեան եւ աննաեղի

դրախտին զարդ: Հրեշտակք եւայի մեղադրէին, իսկ այժմ զՄարիամ փառաւորեն փխ. անհասանելի... փառաւորէին: 180-181 Ա Որ զտկարութիւն կանանց տիապէս փառաւորեաց,

Որ զանկեալն զեւայ յարոյց եւ զարտաքս հանեալ ի դրախտէն զԱդամ յերկինս առաքեաց.

Որ զդրախտն երաց եւ ի ձեռն աւազակին դարձեալ տնկեաց զԱդամ, քանզի ի ձեռն սորա զմիջնորմն ցանկոյն քակեաց. այսինքն զՔշնամութիւնն:

Ո՛վ ամենասուրբ Կոյս ի ձեռն քո երկնային խաղադութիւն պարգեւեցաւ աշխարհի.

Ի ձեռն քո ծագեաց Խաչն ընդ ամենայն տիեզերս, գորւէ Որդի քո կախեցաւ Քրիստոս Աստուած մեր,

Ի ձեռն քո մահ կոխի եւ դժոխք աւերին.

Ի ձեռն քո զմիածին Որդին ծանեաք, զոր դու ծնար. ամենասուրբ Կոյսդ, զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս, որում ընդ Հարբ եւ Սուրբ Հոգւոյն փա՛ռք յաւիտեանս, փխ. Որ զտկարութիւն... յաւիտեանս:

